

Nagy Nándor

A debreceni Hatvan és Cegléd utcák eredetének nyomában¹

Bevezetés

Az utcanevek vizsgálata a helytörténeti kutatások egyik specifikus területét képezi, amely Debrecen esetében több mint százéves múltra tekint vissza. A debreceni településstruktúra fejlődéséről és a híres utcák névadásainak feltételezett háttéréről az elmúlt évtizedek során számos kiváló történész, nyelvész és más szakértő fejtette ki véleményét.

A középkori magyar városok utcahálózatát vizsgálva megfigyelhető, hogy a centrumból kifelé vezető utcákat gyakran az adott útvonal által érintett, leginkább átkelőként vagy közlekedési csomópontként funkcionáló településekről nevezték el. Hasonló tendencia Debrecennél is tetten érhető a déli irányba haladó egykori Várad utca esetében, azonban két másik, szintén településre utaló utcanévvel kapcsolatban a napjainkban elfogadott magyarázatok elvetik a helységnévi eredetet. A *Hatvan utca* esetében sajátos számnévi vonatkozás, míg a *Cegléd utcával* kapcsolatban egy növénynévhez kapcsolódó etimológia tekinthető általánosan elfogadottnak.

Jelen tanulmányban a vonatkozó források és a szakirodalom alapján áttekintem az említett két debreceni utcanévre vonatkozó, jelenleg elfogadott és a közbeszédben elterjedt magyarázatokat, majd fogalmazom meg saját álláspontomat. Véleményem szerint a „hivatalos” elméletek több sarokpontja megkérdőjelezhető, így ezek történeti jellegű felülvizsgálata révén érdemes volna ismét megfontolni – a Várad utcához hasonlóan – a helységnévi eredet elfogadását mindkét közterület esetében.

Tanulmányom alapját a korábbi feldolgozások mellett a 16–18. századi debreceni források, illetve az ezeket összegyűjtő forráskiadványok, ezen belül elsősorban az 1547-től rendelkezésre álló városi magisztrátusi jegyzőkönyvek képezik. Emellett szintén fontos kiindulópontként szolgáltak a 18. században keletkezett térképek, amelyek közül elsősorban az 1752-ben Kováts György városi mérnök által készített változatra hivatkozom majd.

1. A Hatvan utca

1.1. A debreceni utcahálózat kialakulása

Debrecen a 14. század közepére a keleti országrész egyik legjelentősebb városává fejlődött, amely több kisebb település területét is magába olvasztotta. A szakirodalom egyetért abban, hogy az első utcaelnevezések már ezen időszakban kialakulhattak, azonban a középkorra jellemző forráshiány miatt a kutatók kénytelenek későbbi adatok alapján visszakovetkeztetni az utcahálózat kialakulására. Bár a Homok utcát csak 1395-ben említették, míg a Mester utca nevét egy 1466-os oklevél rögzítette, azonban a 14. század közepén

¹ A Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Vármegyei Levéltára és a Hajdú-Bihar Megyei és Debreceni Honismereti Egyesület 2023. évi Honismereti pályázatán második helyezést elért pályamunka.

már valószínűleg létezett a város hat fő utcája, az említett Homok (később Csapó) és Mester utca mellett a Burgundia, a Péterfia Jakab, a Szentlászló, illetve a Várad utca.²

Az áruterelés fejlődése és a kiterjedt kereskedelmi kapcsolatok révén Debrecen közlekedési csomóponttá vált, ahonnan a források szerint út vezetett Nyírbátoron keresztül Szabolcs megyébe, a vámhelyként funkcionáló Vámospércsen keresztül Nagymihály (Érmihályfalva), majd azon keresztül Erdély északi megyéibe. Déli irányba ugyancsak útvonalak vezettek Bócsvidékén át Szeghalom, illetve Nagyvárad felé.³ Debrecen korabeli történetével foglalkozó kutatók emellett bizonyosnak veszik, hogy az említettek mellett kialakult a nyugati irányú közlekedési útvonal, amely a Hortobágy és a Tisza keresztezése után Hatvannál találkozott a Buda felé tartó nagy úttal.⁴ Ugyancsak feltételezhető, hogy délnyugat felé, Szolnok irányába szintén haladt útvonal.

A közlekedési gócpontként funkcionáló városokban több évszázados szokásként a kivezető utakat rendszerint az egyik céltelepülés nevével illették, hogy ezáltal nemcsak a település lakói, hanem az átutazó kereskedők és hivatalos személyek tájékozódását is elősegítsék. Debrecen esetében egyértelmű példaként említhetjük a déli irányba, Nagyvárad felé haladó Várad utcát, amelyre egy 1449-es szabadalomlevél utal először, azonban feltételezhető, hogy az útszakasz már évtizedekkel korábban létezett.⁵ Ugyanez a megállapítás mondható el a tanulmányunk tárgyát képező Cegléd és Hatvan utcákról, amelyekről írásos forrás 1548-ban számol be először.⁶ Az említett utcanév-csoporthoz azonban nem társítható a szepességi elzalogosított településekre utaló Tizenháromváros utca, amelynek kialakulása egyrészt a 18. század elejére tehető, másrészt az utca földrajzi elhelyezkedéséből adódóan sem képzelhető el, hogy a városból kivezető útvonalként funkcionált volna.

1.2. A „60 telek” magyarázat

A Nagytemplomtól nyugati irányba, a város egykori belterületét lezáró kapuig haladó Hatvan utca eredetét a debreceni köznyelv az 1920-as évek közepéig a Heves megyei Hatvan városához kötötte. Korábbi időszakból nem ismert olyan népi vagy tudományos magyarázat, amely a tőszámvétet vagy más tényezőt vette volna alapul. A helytörténet képviselői közül először Boldisár Kálmán debreceni író-történész fogalmazta meg a közterület eredetével kapcsolatos elgondolását, az 1922-ben megjelent *Debreczen utcai* című tanulmányában, amely igazodott a debreceni hagyományokhoz: „Nyugati irányban pedig, a templom mellett a városból kivezető útvonal keletkezett, mely a Hortobágy folyón keresztül vezetett a tiszai átkelő révig Buda felé Hatvan irányában, ezért hívták Hatvan-utcának.”⁷

Néhány évvel később azonban új koncepció született meg, amely a következő évtizedekben folyamatos kihívás elé állította a Boldisár által rögzített hagyományos magyarázatot. A számnévi eredetre épülő koncepció megfogalmazása Zoltai Lajos (1861–1939) muzeológus-történész, a debreceni Városi Múzeum egyik megalapítójának nevéhez fűződik.

² Módy 1993. 6.

³ Gyórfy 1987. I. 582.

⁴ Balogh 1958. 84.

⁵ A történelmi Várad utca nyomvonala nem azonos a jelenlegi, a város külső negyedébe száműzött utcával. Eredetileg a város főteréről déli irányba haladt, körülbelül a mai Piac utca vonalán, mint neve is mutatja, Nagyvárad irányába. A mai Várad utca elnevezését 1968-ban kapta meg. Balogh 2007. 426.

⁶ Módy 1993. 6–7.

⁷ Boldisár 1922. 50.

Zoltai 1925-ben megjelent tanulmánya szerint a letelepülők a helység ezen területén hatvan házhelyet alakítottak ki, mégpedig az utca két oldalán, 30-30 telek megosztásban. Elképzelése szerint az említett letelepedési forgatókönyv alapján az utcát eleinte *Hatvanház*nak vagy *Hatvantelek*nek nevezhették el, a későbbiek során azonban az összetett szó második tagja fokozatosan elkopott. Hipotéziséhez történeti adatot vagy analógiát nem mellékel, illetve nem foglalkozott annak felderítésével sem, hogy a debreceni köznyelv miért kötötte Hatvanhoz a szóban forgó közterületet.⁸

Zoltai 1939-ben *A debreceni legrégebb utcanevek* című tanulmányában ismét megfogalmazta elméletét, amelyet ezúttal két pillérre helyezett: 1. Több olyan helynevet sorolt fel, amelyekről úgy vélte, hogy az eredeti névadás háttérében meghatározó volt az adott számjegy (Szabolcs megyében *Hatház*, Biharban *Hat*, *Negyvenszál*, *Hetvenegyháza*, Beregben *Hete* stb.) 2. Az 1771-ben összeállított várostérképen a Hatvan utca két oldalán 30-30 telket vélt felfedezni, azzal a megjegyzéssel, hogy néhány keskeny frontú udvar esetén két porta korábban egynek számíthatott.⁹

Az országos elismertségű etnográfus, Győrffy István 1929-ben Debrecen településformájáról írott tanulmányában szó szerinti idézetként átemelte Zoltai négy évvel korábban ismertetett álláspontját, amely az új magyarázat elterjedésének következő állomását jelentette.¹⁰ Zoltai Lajos álláspontját a későbbi évtizedek során számos tekintélyes szakember kritika nélkül elfogadta, és *az eredetileg feltételes módban megfogalmazott tétéleket történeti alappal rendelkező egyértelmű tényként kezelte*. E folyamat egyik példájaként említsük meg Dr. Balogh István *Debrecen* című építéstörténeti munkáját (1958), amelyben Zoltai magyarázatát az említett *Hatvanház utca* elnevezéssel együtt átvette, illetve térképvázlaton is megjelenítette.¹¹ Ormosi László szintén történeti tényként számolt be az utcanév feltételezett kialakulásáról 1975-ben: „*Eleinte Hatvanház, vagy Hatvantelek utcának hívták, mert annyi házból, illetve telekből állt. Idővel az összetett szó második részét elhagyták, mint ahogy a Péterfia Jakab, vagy a Dózsa Mester elnevezéseknél történt.*”¹²

Az új évezredben először Tóth Pál vállalkozott a debreceni utcanevek összegyűjtésére. A kiadványban sajátos kompromisszumként ugyan megemlítette a helységnévi eredetet, azonban a Hatvanház/Hatvantelek-magyarázat mellett érvelt.¹³ Zoltai nézete került be a Murányi János szerkesztésében megjelent *Debreceni Lexikonba* (2006),¹⁴ illetve a Balogh László által összeállított *Debrecen város utcanévkatasztere* című munkába (2007), amelyben azonban a korábbi 30+30 helyett már 28+32 telek verzió szerepel.¹⁵

Végül említsük meg Kiss Lajos nyelvész több kiadást megért, a hazai földrajzi nevek etimológiai magyarázatait összegyűjtő szótárát, amelybe ugyancsak bekerült a debreceni utcára vonatkozó 60 telek koncepció, amelyet a *Hatvan* helységnév szempontjából is figyelembe vehetőnek ítélt meg, szintén történeti vonatkozások említése nélkül.¹⁶

⁸ Zoltai 1925. 18–19.

⁹ Zoltai 1939. 93–94.

¹⁰ Győrffy 1929. 19.

¹¹ Balogh 1958. 12–13.

¹² Ormosi 1975. 421.

¹³ Tóth 2004. 124–125.

¹⁴ Murányi 2006. 112.

¹⁵ Balogh 2007. 157.

¹⁶ Kiss 1988. 575.

1.3. A helységnévi eredet védelmezői

Több kutató azonban kritikusan kezelte Zoltai Lajos elgondolását és az eredeti utcánév-magyarázat, a Hatvan felé vezető út teóriája mellett foglalt állást. É. Kiss Sándor 1970-ben megjelent tanulmányában, illetve a *Debrecen utcanevei* kiadványban (1984) írt cikkében a közlekedés-földrajzi szempontokat prioritásként kezelve érvelt a helynévi eredet mellett, és a *60 telek* koncepciót a népetimológia körébe számúzta.¹⁷ Fontos azonban megjegyezni, nincs adatunk arra vonatkozóan, hogy a magyarázat a közbeszédből került volna át a helytörténetbe, éppen ellenkezőleg: Zoltai elmélete kapott olyan publicitást évtizedeken keresztül, amely hozzájárult ahhoz, hogy a debreceni lakosság széles körében elterjedjen.

A hatvani kapcsolatot preferálta Székely György az 1970-es évek közepén, megemlítve az egri és pesti párhuzamokat, amelyekre később térek ki.¹⁸ A *Debrecen története* első kötetében Szendrey István szintén kitért a kérdéskörré, megemlítve mindkét magyarázatot; Zoltai Lajos álláspontját azonban egyértelmű kritika alá vette, kiemelve, hogy nemcsak az elmúlt évszázadokban, hanem napjainkban is jelen van a kivezető utak célirányán alapuló utcánévadás.¹⁹ Szintén a városnévi eredet mellett érvelt Dr. Módy György több tanulmányában.²⁰

Sajátos leágazásként érdemes megemlíteni, hogy Mező András 1982-ben ugyancsak a helységnévi eredet mellett foglalt állást, azonban nem az utca fekvését tekintette irányadónak. Véleménye szerint a jelentős kereskedelmi kapcsolatokkal rendelkező városok saját polgáraik számára más helységekben házakat tartottak fenn, amelyet Hatvan–Debrecen kontextusban is elképzelhetőnek tartott,²¹ azonban hatvani kereskedők más városokban történt ingatlanbérléséről, illetve -vásárlásáról nincs információnk.

A számnévi és a helységnévi eredet mellett tehát számos neves kutató történelmés, azonban az utóbbi évtizedekben Zoltai Lajos tézise maradt a meghatározó, amelynek következményeként nemcsak a szakirodalom, hanem az ismeretterjesztő sajtócikkek is egyértelmű tényként kezelik a hatvani ház/telek eredetét, nem említve annak ingatlan történeti alapjait.

1.4. A Zoltai-elmélet kritikai megközelítése

Zoltai Lajos magyarázatával kapcsolatban több olyan szempont felmerülhet, amely megkérdőjelezi annak történeti hitelességét. A telekszám alapján történő névadásra sem Debrecen más városrészeiben, sem az ország más településein nem találunk középkori példát. A számnévből eredeztető településnevekre vonatkozóan szintén számos történelmi kifejtette már kritikáját,²² ráadásul a Hatvan utca esetében a fókuszban nem egy helység, hanem a településen belüli közterület elnevezése áll.

Ugyancsak problematikus, hogy Zoltai egy vélhetően már a 15. században létezett közterület nevét a 18. század utolsó harmadában készült térképpel igyekezett magyarázni,

¹⁷ É. Kiss 1970. 76.; É. Kiss 1984c. 149–150.

¹⁸ Székely 1975. 355.

¹⁹ Szendrey 1984. 161–162.

²⁰ Módy 1992. 135.; Módy 1993. 7.

²¹ Mező 1982. 598.

²² Tóth 1993. 247–248.

rádásul úgy, hogy a telekszámokkal és a teleknagysággal „matekozni” kellett, hogy a hatvanas szám legyen a végeredmény. Az utcanév kialakulásának vélt ideje és a térkép összeállítás között eltelt – legalább – háromszáz év során jelentősen befolyásolhatta a telekszámok nagyságát, illetve az egyes telkek kiterjedését. E gondolatmenethez kapcsolódik Szendrey István megjegyzése, miszerint a lakosságszám alapján nehezen elképzelhető, hogy a belterület ezen a szakaszán már hatvan telek lett volna kialakítva a kora újkor időszakában.²³

Nem mellékes körülmény, hogy Zoltai Lajos elméletének háttérében ott lappangott a neves szakember Hatvannal szemben érzett szubjektív bizalmatlansága, amelynek 1939. évi tanulmányában nyíltan hangot is adott: „*Bizonyosnak tartom, hogy őseink nem a pestmegyei [sic!] jelentéktelen Hatvan községtől kérték kölcsön a nevét, amikor a XIV. v[agy] XV. században ezt az utcát megülték. Vagyis nem azért nevezték így el, mert ha Budára, Bécsbe, vagy még messzebbre igyekeztek, Hatvan helységet is érintették.*”²⁴

A lokálpatrióta attitűd felülírta a történelmi megfontolást, hiszen az idézet alapján érezhető, hogy Zoltai Debrecen szempontjából méltatlannak érezte, hogy egy kisebb lélekszámú, ráadásul a tanulmány megszületése időpontjában nagyközségi jogállással rendelkező település legyen a névadója a nagy múltú törvényhatósági jogú város egyik főútjának. Zoltai figyelmen kívül hagyta, illetve feltehetően nem is vizsgálta a történelmi hátteret, nem foglalkozott magával Hatvannal sem, így nem tudhatta, hogy Hatvan már a középkorban fontos szerepet játszott az ország közlekedési hálózatában. Emellett Hatvan mezővárosként funkcionált egészen 1871-ig, a települési jogállásokat újradefiniáló I. községtörvény elfogadásáig, sőt premontrei szerzetesek által működtetett hiteleshellyel rendelkezett, és nem elhanyagolható tény, hogy 1525-ben országgyűlés helyszínéül szolgált.

A legfontosabb bizonyíték azonban Hatvan kivételes, már a középkor folyamán kialakult településföldrajzi helyzete, mivel a Pest felől érkező hadi- és egyben kereskedelmi út Hatvan térségében érkezett meg Heves vármegye területére, majd Adács–Nagyút–Szikszó érintésével lépett be Borsod vármegye területére. Hatvanból emellett út indult északi irányba, amely a Zagyva keleti partján haladt Apc–Szurdokpüspöki érintésével Pásztó, majd tovább a felvidéki megyék felé. A keletre tartó nagy útról Adácsnál nyílt lehetőség letérni délkeleti irányban Heves, illetve a Tisza folyó felé, ahol az út kétfelé vált. A „hevesi nagyút” Hídvég érintésével Poroszlóig vezetett, ahol a Tisza mellékágán, a Cserón lehetett átkelni Füredre. A másik átkelési lehetőség az abádi rév volt, amely Hevesről egy másik úton volt elérhető. A két út a Tiszán történt átkelés után „egyesült”, és indult tovább keleti irányba, Debrecen felé.²⁵

A török megszállás és a háborús események szétzilálták az ország évszázados úthálózatát, amely természetesen Debrecen is érzékenyen érintette. A főbb útvonalak elkerülték a várost, így Észak-Magyarország és Erdély kapcsolatát a Kassa–Tokaj–Kálló–Nyírbátor–Szatmárnémeti–Nagybánya vonal biztosította, ezt használta a császári postaszolgálat is. Ehhez az útvonalhoz Debrecenből (Hajdú)böszörmény és Tokaj érintésével vezetett „mellékvonal”.²⁶ Tokajról továbbindulva a kassai irány mellett egy másik úton, Eger és Gyöngyös érintésével lehetett Pestre és Budára eljutni. A 17. század végén, a török

²³ Szendrey 1984. 161–162.

²⁴ Zoltai 1939. 94.

²⁵ Győrffy 1987. III. 56.

²⁶ Hennyey 1926. 83.; Gyimesi 1981. 357.

kiűzése utáni években az első Debrecenen keresztül haladó postaszolgálat még ezt az útvonalat használta.²⁷

A 18. század elejétől azonban a nyugat felé vezető út visszatért a Mohács előtti, rövidebb nyomvonalra. A Rákóczi-szabadságharc során kialakított négy fő postavonal egyike Budáról indult, és Hatvan–Jászárokszállás–Poroszló érintésével jutott el Ároktóig, ahol a csegei rév szállította át az utazókat a Tisza bal partjára, ahonnan Hortobágyon, illetve (Balmaz)újvároson keresztül vezetett az út Debrecenig. A postavonal a szabadságharc befejezését követően is ebben a formában működött tovább.²⁸ A későbbi évek során kisebb módosítás történt, ugyanis a némi kerülőt jelentő csegei rév helyett az átkelést Poroszló és Tiszafüred térségébe helyezték át.²⁹

Míndeközben jelentős fejlődésnek indult a Szolnok felé irányuló forgalom, amelyhez hozzájárult, hogy jelentős tereprendezési munkálatokat végeztek a térségben. A folyamat eredményeképpen a 18. század utolsó harmadára a 10-es számú postaút már nem Hatvan irányában, hanem Nádudvar–Karcag–Törökszentmiklós–Szolnok–Abony érintésével jutott el Pestre, de a Tiszafüred–Poroszló–Hatvan útvonal továbbra is használatban maradt.³⁰ Ezt bizonyítja Fényes Elek 1847-ben megjelent munkája, amelyben Hatvant, Poroszlót, Tiszafüredet és (Hajdú)szoboszlót egyaránt a pest-debreceni országút menti településként említette.³¹

Felvetődhet a kérdés, miért éppen Hatvan lett a névadója a Debrecenből kivezető útnak, miért nem valamely közelebbi település. A válasz feltehetően a település közlekedési csomópont jellegére vezethető vissza, hiszen Pest és Buda, Eger és a keleti országrész, illetve Debrecen felé induló utak mellett Hatvanból lehetett a legrövidebb úton, északnyugati irányban a Cserhát déli és a Gödöllői-dombság északi nyúlványain keresztül Vácra, valamint a Zagyva keleti partján a felvidéki megyékhez eljutni.

Hatvan specifikus földrajzi helyzetét bizonyítja, s egyúttal a debreceni Hatvan utca létjogosultságát jelzi, hogy nem Debrecen volt az egyetlen város, amelynek egyik közterületének névadója a Zagyva-parti város lett. A pesti városfaltól keleti irányban a Hatvani Kapun (mai Astoria) keresztül vezetett az út; az 1808-ban lebontott építmény első írásos említése 1512-es keltezésű, vagyis valószínűsíthető a középkori eredet. A Hatvani Kapu helyétől a belvárosig húzódó Kossuth Lajos utcát az 1894-ben történt átnevezés előtt Hatvan(i) utcának hívták.³² Vácott az egykoron fallal körülvett történelmi városrészből északkeleti irányba, Kosd felé haladó utat, a jelenlegi Széchenyi utcát a 18. században Hatvan utcaként, illetve 17. század végi adat szerint a kivezető átjárót Hatvani kapunak hívták.³³ A Heves megye másik szegletében elhelyezkedő székhely, Eger városát déli irányból szintén az 1836-ban lebontott Hatvani Kapun keresztül lehetett megközelíteni, amelynek jelenkori mementója a mai Deák Ferenc út és a Kossuth Lajos utca találkozásánál fekvő *Hatvani kapu tér*. Egerben a 18. század során a városkapun kívüli külvárosokat, az ún. hóstyákat önálló névvel jelölték meg, a közlekedést lebonyolító kapu megnevezésével, így a déli kapu körüli részek a *Hatvani Hóstyá* elnevezést kapták, amely napjainkban is használatban maradt.³⁴ A budapesti, az egri és a váci helytörténetben egyaránt vitán

²⁷ Hennyey 1926. 119.

²⁸ Vajda 1967. 259., 273.

²⁹ Gyimesi 1981. 354.

³⁰ Hennyey 1926. 83., 105.; Gyimesi 1981. 354.

³¹ Fényes 1847. I. 28., II. 252., 477.

³² Csorba 1976. 356.

³³ Tragor 1935. 52.

³⁴ Petercsák 2012. 308–309.; Kovács 1965. 85.

felül áll, hogy a közterületek megnevezése Hatvan városához kapcsolódik, sőt Budapesten és Vácott emléktábla hívja fel a figyelmet a Hatvani kapu egykori helyére. Bár mindhárom útvonal számos más települést érintett, az elnevezéseket mégis minden esetben Hatvanra vonatkoztatták.

2. A Cegléd utca

2.1. A Cegléd utca keletkezése és első említése

A napjainkban a Méliusz tértől induló Cegléd utca szintén Debrecen történelmi utcahálózatának része, amely a 16. századi források alapján hosszabb szakaszon, a Piac utcától a belterület keleti határáig haladt. A belváros felé eső szakaszát Kossuth Lajos halála után nevezték át, így az eredeti nevet csak az utca egykori befejező nyomvonala őrizte meg.³⁵

Az első írásos forrás I. János király által a debreceni céhek számára 1531-ben adott szabadságlevélhez kapcsolódik, amelyből kiderül, hogy az oklevél eredeti, Mátyás király által 1484-ben kiállított példánya a Cegléd utcai tűzben semmisült meg, vagyis az említett tüzeset 1484–1531 között pusztíthatott.³⁶ Az utcanév a magisztrátusi jegyzőkönyvek lapjain először 1548-ban jelent meg *Chegled*ként,³⁷ majd a későbbi évtizedek során is hasonló névalakokkal találkozhatunk (Czegled, Zegled, Czegled, Czeghled).³⁸ A magisztrátusi jegyzőkönyvek megőrizték egyúttal a Pest megyei mezőváros nevét is, csaknem azonos változatokban (Chegled, Ceghled, Czegled, Cegled).³⁹

Az áruterelésbe már a korábbi évszázadok során bekapcsolódott két település minden bizonnyal jelentős kereskedelmi kapcsolatban állt egymással, ráadásul Cegléd a Budáról dél felé vezető és a keleti irányból érkező utak csomópontját képezte, ezért adva volt a lehetőség, hogy egy, a Debrecenből délnyugati irányba vezető szakaszt esetleg Ceglédről nevezzenek el. Azonban az 1752-ben és 1771-ben készült térképek tanúsága szerint a Cegléd utca a város központjától nem délnyugati, hanem éppen az ellenkező irányba haladt, és utcához kapcsolódó kijárat, a Cegléd utcai kiskapu a várost körülölelő árok keleti részén biztosított átjárást. Ezért nem meglepő, hogy a debreceni helytörténet első sorban nem Cegléd városra fókuszálva igyekezett magyarázatot találni az utcanévre.

Az első ismert teória Szűcs István nevéhez fűződik, aki 1871-ben megjelent monográfiájában úgy vélte, hogy az útszakaszt korábban Szeglet utcának nevezhették, mivel nem rendelkezett főbejárás kapuval, ezért a Szent-Anna kapuhoz való eljutás érdekében egy szegletet alakítottak ki, majd a későbbiek során a Szeglet elnevezés alakult át Cegléd utcává.⁴⁰ E magyarázatot forrással nem lehet alátámasztani, illetve megállapítható, hogy a történész saját kora, vagyis a 19. század második felének városszerkezetéből indult ki, ezáltal a későbbiekben Szűcs elképzelése nem talált támogatókra.

³⁵ Balogh 2007. 74.

³⁶ Ságváry 1839. 267.

³⁷ Balogh 1980. 177., 186.

³⁸ Balogh 1982. passim; Szendiné 2005. passim.

³⁹ P. Szalay 1983. 15., 47.; P. Szalay 1987. 50.; Balogh 1998. 84.

⁴⁰ Szűcs 1871. 25.

2.2. Cegléd-től Debrecenig

Bár a közterület eredetének a Pest megyei Cegléddel történő összekötését a legtöbb kutató elutasította, a vélt megoldás mégis onnan érkezett.

Cegléd város nevét többen többféleképpen magyarázták. Bél Mátyás az 1730-as években a székely népnévvel hozta kapcsolatba, Oláh Miklós szerint pedig az Attila halála után megmenekült hunok Czygla, illetve az ezzel azonosított Cegléd mezéjén telepedtek le. Szűcs István Debrecenre vonatkozó magyarázata nagyfokú hasonlóságot mutat a református egyházi források által 1752-ben rögzített *Szeglet* > *Cegléd* fejlődési iránnyal, amely szerint a város neve a Pest, Szolnok és (Nagy)kőrös országutak találkozási pontjára utal.⁴¹ Elképzelhető, hogy Szűcs István magyarázata éppen erre a feltevésre támaszkodott, amelyet azonban forrás vagy más jellegű történeti adat szintén nem erősít meg.

A népi etimológia helyét az 1910-es évek második felében a nyelvészet világából érkező tudományos jellegű magyarázat vette át, amely napjainkig meghatározó maradt. Simonyi Zsigmond nyelvtudós már 1880-ban felhívta a figyelmet a Csallóközben elterjedt *c(z)igle* szóra, amelyből véleménye szerint a Cegléd etimológiája eredeztethető.⁴² Az elmélet három és fél évtizeddel később, Pais Dezső nyelvész révén vált közzismertté, aki a Magyar Tudományos Akadémia 1914. február 18-i ülésén mutatta be először a Cegléd helynév eredetének és a cigle/cegle fűzfánév kapcsolatára vonatkozó tézisét,⁴³ amelyet ugyanabban az évben, *Egy fűzfa-név* címmel nyomtatásban is közölt a *Magyar Nyelv* folyóiratban. Pais elfogadta Simonyi magyarázatát, amelyet nemcsak a Pest megyei város, hanem az országban található további, hasonló hangzású földrajzi nevek eredetére is alkalmazhatónak vélt.⁴⁴ Pais nemcsak a szakmai közeg számára interpretálta téziseit, hanem a *Ceglédi Híradó* 1919 karácsonyi számában ismeretterjesztő cikk keretében a város közvéleményét is tájékoztatta.⁴⁵ A magyarázatot a későbbiekben a ceglédi helytörténet komolyabb kritikai észrevételek nélkül elfogadta, így a cigle-eredet az elmúlt évtizedek során a városi öntudat szerves részévé vált.⁴⁶

Simonyi Zsigmond és Pais Dezső koncepciójára hamarosan lecsapott a debreceni helytörténet, amelyet a Cegléd utcára először Boldisár Kálmán alkalmazott 1922-ben megjelent tanulmányában.⁴⁷ Cegléddel szemben Debrecenben azonban komoly vita vette kezdetét. A „hatvanházas” Hatvan utca koncepciójának megfogalmazója, Zoltai Lajos a növénynévi és helységnévi magyarázatot egyaránt elvetette, és úgy vélte, hogy „*míg egy elmés nyelvész segítségünkre nem jó, megfejtetlen marad a Cegléd utca neve.*”⁴⁸

A cigle-elmélet É. Kiss Sándor révén került ismét a debreceni köztudatba, aki 1969-ben a Hajdú-Bihari Naplóban publikált önálló cikket a témaköréről. Emellett más fórumokon is érvelt a magyarázat mellett, szakmaközi segítséget kérve Dr. Varga Zoltán biológustól, aki talajkémiai (!) vizsgálatokra hivatkozva erősítette meg, hogy a fűz régebbi előfordulása bizonyítható Debrecen területén.⁴⁹

⁴¹ Hídvégi 1984. 56.

⁴² Simonyi 1880. 78.

⁴³ Budapesti Hírlap, 1914. február 19. 15.

⁴⁴ Pais 1914. 68–72.

⁴⁵ Pais 1919. 5.

⁴⁶ Ezt bizonyítja, hogy Cegléden önálló közterület, népdalkör, és gazdasági vállalkozás is található ezen a néven.

⁴⁷ Boldisár 1922. 48–52.

⁴⁸ Zoltai 1939. 93.

⁴⁹ É. Kiss 1969. 10.; É. Kiss 1970. 75–76.

A Debrecen múltjával foglalkozó kutatók közül Mező András fogalmazott meg kritikát, amelyben felhívta a figyelmet, hogy a debreceni analógiák inkább a városnévből való magyarázatot támogatják;⁵⁰ ugyancsak Cegléd város mellett tette le a voksát Székely György 1975-ben.⁵¹ Ormos László nem kívánt állást foglalni, így az ugyanebben az évben megjelent tanulmányában a Cegléd utca eredetét ismeretlenként definiálta.⁵²

Az 1970-es évek történeti jellegű megközelítése azonban követők nélkül maradt, így É. Kiss Sándor nyelvészeti magyarázata került be az 1984-ben megjelent *Debreceni utcanevek* kiadványba,⁵³ a *Debrecen története* vonatkozó fejezetébe,⁵⁴ a *Debreceni Lexikon*ba,⁵⁵ majd a 2007-es debreceni utcanévkataszterbe is.⁵⁶ Fenntartásait egyedül Tóth Pál fogalmazta meg kötetében: „[...] a Cegléd és a cigle/cegle növénynév közötti kapcsolatot soha senkinek sem sikerült kimutatni, bár tetszetős elmélet.”⁵⁷

2.3. A növénynévi magyarázat kritikai megközelítése

A *cigle* > *Cegléd utca* eredettel kapcsolatban számos konkrét ellenvetés fogalmazható meg. A növénynévi kezdeményezés egyáltalán nem volt jellemző a középkori/kora újkori debreceni utcanévadásra, így nehezen érthető, hogy a korabeli település lakói miért éppen ezt a nevet preferálták.

Ugyancsak problematikus a *cigle* szó általános, országos szintű jelenlétének feltételezése. A fűzzel való összekapcsolást Molnár Ferenc táblabíró rögzítette 1822-ben, aki a ciglét a *Salix Rosmarinifolia*⁵⁸ fajtaival azonosította, megkülönböztetve a parti fűztől (*Salix Riparia*).⁵⁹ Az elkövetkező évtizedekben a nyelvészeti szakfolyóiratokban több alkalommal (1855, 1872, 1879) felbukkant a megnevezés, fontos azonban, hogy minden esetben a Csallóköz területére vonatkoztatva.⁶⁰ A tájszó bekerült az 1862-ben közreadott Czuczor–Fogarasi etimológiai szótárba is: „Czigle-vevő: öntéseken hirtelen felsudaradó vékony piros vessző, melyből kasokat, s finomabb kosarakat kötnek. A felső Duna és Vág mentében ismeretes sző.”⁶¹

Az elmúlt másfél évszázad néprajzi-tájnyelvi gyűjtései alapján a *cigle* szó az említett felvidéki terület mellett két tájegységnél fordult elő. Az egyik esetben a Tolna megyei Sárközben 1951–1952 folyamán; a látszólagos ellentmondás mögött azonban egy sajnálatos történelmi eseménysor húzódik: a térségből 1945-ben kitelepített sváb lakosság helyére a Felvidékről érkeztek szintén kitelepített felvidéki magyarok, akik magukkal hozták tájnyelvüket.⁶² A másik terület az erdélyi Kolozs és Szilágy megye, ahol azonban más jelentésben használták, mivel *cigle/cigli/cikli* alakban a két végén kihegyezett arasznyi nagyságú fadarabot értettek e szó alatt.⁶³

⁵⁰ Mező 1971. 218.; Mező 1982. 598.

⁵¹ Székely 1975. 358.

⁵² Ormosi 1975. 419.

⁵³ É. Kiss 1984a. 94.

⁵⁴ Szendrey 1984. 194.

⁵⁵ Murányi 2006. 32.

⁵⁶ Balogh 2007. 74.

⁵⁷ Tóth 2004. 52.

⁵⁸ Több magyar elnevezése ismeretes: cinegefűz, rozmarinfűz, serevényfűz.

⁵⁹ Molnár 1822. 88–89. Napjainkban a parti fűz tudományos nevéként a *Salix elaeagnos* használatos.

⁶⁰ Magyar Academiai Értesítő 1855. 623. (Piri Círjék János gyűjtése); Kőrész 1872. 232.; Nagy 1879. 189.

⁶¹ Czuczor–Fogarasi 1862. 1131.

⁶² Hegedűs 1953. 90.

⁶³ Új Magyar Tájsszótár 1979. 696.

A *cigle* szó Debrecen környéki jelenlétére azonban nem utal sem történeti kútfő, sem jelenkori forrás. Emellett Pais Dezső magyarázatából kiindulva joggal várhatnánk el, hogy az – elvileg – országosan elterjedt földrajzi név eredeti köznévi változata valamely középkori/kora újkori forrásban felbukkanjon, amelyre azonban nem találunk példát.⁶⁴ Így a *cigle* köznévi első dokumentálását Molnár Ferenc korábban említett 1822. évi rövid írása jelenti. Ezzel ellentétben a *fűz* szavunkkal és származékaival már a 13. századtól kezdődően több esetben találkozhatunk a forrásokban.⁶⁵

2.4. Érvok a helységnévi eredet mellett

A napjainkban domináns növénynévi eredet bizonytalansága miatt szükségszerű újragondolnunk a Cegléd utca eredetét, és megvizsgálni a helységnévi kapcsolat azon lehetőségeit, amelyeket a szűkös forrásanyag megenged számunkra. Bevezetésként érdemes megemlíteni, hogy a Hatvan utcához hasonlóan nem Debrecen lett volna az egyetlen középkori település, amelyben Ceglédről utat neveznek el. Pest esetében a déli kivezető útszakaszt, a mai Kecskeméti utca elődjét szintén Cegléd(i) utcaként tartották számon, amelyet, mint Cegléd(i) mahalle, a megszálló török közigazgatás is átvett.⁶⁶ Elgondolkodtató tény, hogy Pest és Cegléd közötti mintegy 80 km-es útvonalon számos település volt megtalálható, mégis Cegléd lett a névadó. (A növénynévi eredet Pest város kapcsán fel sem vetődött.)

A következő gondolatmenet előtt fontos ismét hangsúlyozni, hogy Ceglédet forgalmas út kötötte össze Debrecennel, amely Szolnok után a Mély-érnél biztosította a tiszai átkelést, majd a Fegyvernek melletti Bűdös-éri vámhelyet, Kenderest, Karcagot, Nádudvart és (Püspök)ladányt érintve érkezett meg a cívisvárosba.⁶⁷

Érthető, hogy Debrecen esetében a kutatók a 16–18. századi források alapján a helységnévi eredettel szemben érveltek, ugyanis a Cegléd utca keleti irányba biztosított kijárást a városból. Amennyiben azonban szemügyre vesszük az 1752-ben készült térképet, jól látható, hogy hasonlóan a mai Széchenyi és Kossuth utcák nyomvonalához, a Német utca a Cegléd utca délnyugat irányú korabeli folytatásaként is leírható. A Német utcát az 1550. évi magisztrátusi jegyzőkönyv említette először,⁶⁸ a szakirodalom azonban egyetért abban, hogy a Cegléd utca már a Német utca genezise előtt létezett. Valószínűleg a keletről, feltehetőleg Vámospércsről érkező országutat bevezető Cegléd utca nem ért véget a Piac utcánál, hanem folytatódott tovább délnyugati irányba. Ezen útszakasz Német utca előtti más megnevezése nem ismeretes, amennyiben tehát feltételezzük, hogy a debreceni utcák nyomvonala jelentősen nem változott, akkor teoretikusan elképzelhető, hogy a Német utca korábban szintén a Cegléd utca részét képezte, és ezáltal annak nevét viselte. Kérdés azonban, hogy rendelkezésünkre áll-e olyan forrás, amely ezt a hipotézist alátámaszthatja. A magisztrátusi jegyzőkönyvek tartogatnak számunkra egy fontos adatot, amely támpontot adhat a felvetésre.

Az 1598. május 5-én kelt bejegyzés révén néhai Kovács Ferenc árván maradt gyermeke és Iszap Gáspár alperes ingatlanvitájával kapcsolatos döntésről értesülhetünk. A

⁶⁴ Új Magyar Etimológiai Szótár, „cigle” címszó.

⁶⁵ Szamota–Zolnai 1902–1906. 286–288.; Új Magyar Etimológiai Szótár, „fűz” címszó.

⁶⁶ Fekete–Nagy 1975. 359.; Székely 1975. 358.

⁶⁷ Blazovich 1998. 54.

⁶⁸ MNL HBVL IV.1011.a 1. k. 276/7. (1550. február 9.); Balogh 1982. 44. (A mutatóban jelölve.)

tanúk vallomásai bizonyították a magisztrátus számára, hogy a házat valóban Kovács Ferenc birtokolta, ezért elismerték gyermeke tulajdonjogát. A bejegyzést eszközöző személy a ház lokalizálása során először a Cegléd (Czegled) utcát adta meg, amelyet azonban Német (Nemet) utcára javított át.⁶⁹ Talán csak egyszerű tévedés történt, véleményem szerint azonban reális annak lehetősége, hogy a szövegben végzett helyesbítés éppen a Cegléd és Német utca közötti kapcsolat bizonyítéka. Napjainkban is előfordul, hogy egy átkeresztelt közterület korábbi megnevezése még évtizedekig a mindennapi beszéd része marad, míg a hivatalos iratok az új név alkalmazására törekednek. Nem zárható ki, hogy az egyik tanú vagy a bejegyzést végző személy, talán az ingatlanra vonatkozó régebben keletkezett irat nyomán még az utcanév korábbi elnevezésére asszociált, amelyet a megváltozott viszonyok alapján korrigálnia kellett.

További érdekes kérdés, hogy milyen tényezők állhattak a Cegléd utca feltételezett kettéosztása és a Német utca létrehozása mögött. Debrecen korabeli történetét végigkísérték a gyakori tűzvészek, amelyek közül az egyik – a korábban említett 1531-es oklevél szerint – a Cegléd utcát is súlyosan érintette. Elképzelhető, hogy az újjáépítés együtt járt az érintett közterület rendezésével és az utcanév újragondolásával. De miért éppen a Német utca mellett döntöttek? Pontos információval sajnos ez esetben sem rendelkezünk. Ormosi László feltételezése szerint a német nyelvterületről érkező kereskedők állandó megállóhelynek tekintették a várost, és elképzelhető, hogy árujukat a Német utcában helyezték el.⁷⁰ Bár vonatkozó történeti adattal nem rendelkezünk, utóbbi elképzelést erősítheti, hogy a magisztrátus 1564. évi határozatáig a debreceni heti- és országos vásárokat az utcákon tartották meg, és csak ezután helyezték át a városháza előtti térre a „*zavaros idők miatt*”.⁷¹ Kézenfekvőnek tűnik, hogy az azonos területről érkező, visszatérő kereskedők állandó helyet igényeltek a vásárok során.

Véleményem szerint egy másik forráskönyv is releváns lehet a Német utca létrejötté kapcsán. A török betörések következményeként jelentős bevándorlás történt Debrecenbe a mohácsi csata (1526) után, majd 1541-et és 1552-t követően, s nemcsak a környező településekről, hanem többek között Budáról, Lippáról, Makóról, Kecskemétről és Szegedről.⁷² Ezáltal elképzelhető, hogy a 16. század első felében számos német identitású család költözött a városba, akiknek egy csoportja egyazon utcában telepedett le. Közvetlen bizonyíték, hogy az 1547-től fennmaradt magisztrátusi jegyzőkönyvek szerint több német személy is lakott ekkor Debrecenben, így például Deák (Literátus) András, aki 1555-ben a Német utcában rendelkezett ingatlannal.⁷³

A Cegléd és Német utca kapcsán fontosnak tartom még egy részlet tisztázását. Az 1752. évi térképen a városból kivezető két nagy kaput, amelyeken a személy- és áruforgalom egyaránt zajlott, nem a szóban forgó két utca, hanem a nagyjából párhuzamos nyomvonalon haladó Szent Miklós és Szent Anna utcák végpontjánál találhatjuk. A Cegléd és Német utcákat egy-egy kis ajtó zárta le, amelyen kizárólag a gyalogos személyforgalom bonyolódhatott le. Ezt megerősíti az 1. katonai felmérés 1783-ban rögzített térképe, amelyen jól látható, hogy a délnyugati irányú útvonal (Hajdú)szoboszló–Szolnok

⁶⁹ Balogh 2002. 138.

⁷⁰ Ormosi 1975. 423. Ezt a magyarázatot tartalmazza a *Debrecen város utcanévkatasztere* c. kiadvány is. Balogh 2007. 288.

⁷¹ Sági 1972. 18.

⁷² Szendrey 1984. 210.

⁷³ P. Szalay 1983. 10.

irányába a Szent Miklós, és nem a Német utcából indult. Hasonló helyzettel szembesülhetünk a keleti végen, ahol a Szent Anna utca kapu után az út kétfelé ágazott: egyiken Vámospércs, a másikon pedig Diószeg felé lehetett utazni. A Cegléd utcai kis ajtó korlátozott jelentőségét jelzi, hogy az átjáró a térképen nem szerepel, pedig bizonyosan létezett.

A 18. század közepén tehát az átmenő forgalom a Szent Miklós és Szent Anna utcákon keresztül zajlott, amely látszólag megkérdőjelezi a Német és Cegléd utcák hasonló funkcióját. Érdeemes azonban ez esetben is figyelembe venni, hogy az 1752-es útviszonyok alapján nem feltétlenül írhatóak le a két- vagy akár háromszáz évvel korábbi állapotok. Úgy vélem, hogy a 16. században, illetve azt megelőzően a feltételezett egységes Cegléd utca, majd a kettéosztás után a Német és Cegléd utcák vezették át a forgalmat, és csak egy későbbi döntés révén helyezték át a párhuzamos közterületekre, amelyet nemcsak a Cegléd utca megnevezése bizonyít. Ugyanis a magisztrátusi jegyzőkönyv 1567. július 31-i bejegyzése említést tett a Német utca sorompójáról,⁷⁴ amellyel rendszerint a kapuval rendelkező utcaszakaszok rendelkeztek (Csapó utca,⁷⁵ Mester utca⁷⁶). Vélhetően a 17. század során született döntés a Német és Cegléd utcák tehermentesítéséről, és az átmenő forgalmat áthelyezték az említett Szent Miklós és Szent Anna utcákra. A terület-rendezésre sajnálatos módon több alkalom is kínálkozott, mivel 1580-ban tűzvész pusztította el a Cegléd utca déli házsorát, illetve a Szent Anna és Szent Miklós utcák körzetét, majd 1640-ben újra a lángok martalékává vált a Cegléd és Szent Anna utcák által határolt terület. (Emellett a 17. század második felében további tűzvészekről maradt feljegyzés, amelyet a császári hadak garázdálkodása súlyosbított.)⁷⁷

Mindenesetre a 18. század elejére már megtörtént az áthelyezés, mivel forrás tudósít arról, hogy a Debrecenben 1702 júniusában vendégül látott isztambuli angol követ, Lord William Paget, Szilágysomlyó és Diószeg felől érkezve, a Szent Anna utcai kapun lépett be a városba.⁷⁸

A fejezetben leírtakat összegezve tehát úgy vélem, reális történeti opcióként mérlegelhetjük, hogy a Cegléd utca a 16. századot megelőzően magában foglalta a későbbi Német utca teljes szakaszát is. A keletről, Vámospércsről érkező Cegléd utca a város centrumát jelentő Piac utca után továbbhaladt, majd a városból délnyugati irányba kilépve Szolnok és Cegléd felé vette az irányt. Cegléd az Alföld egyik fő közlekedési csomópontját jelentette, ezért a tájékozódás megkönnyítése céljából a középkori debreceni köznyelv a Pest megyei város nevével illette az utcát, hasonlóan Pesthez, ahol a déli kivezető út kapta a Cegléd utca nevet. A debreceni Cegléd utca nyugati szakaszát – valószínűleg a 16. század első évtizedeiben – Német utcára keresztelték át, amely feltehetően a német kereskedők lerakatainak és/vagy német etnikumú személyek betelepülésének emléke.

A *cigle*, mint fűzfajta jellemzően a Csallóközben használatos tájszó, debreceni jelenléte, illetve a Cegléd utcával való kapcsolata nem bizonyítható. A korlátozott felvidéki eredet folytán érdemes volna továbblépésként megvizsgálni, hogy Cegléd város, illetve más, hasonló földrajzi nevek esetében valóban relevánsnak tekinthető-e a növénynévi eredet.

⁷⁴ P. Szalay 1986. 28.

⁷⁵ P. Szalay 1990. 96.

⁷⁶ Szendiné 2002. 37.

⁷⁷ Sági 1972. 20–21.; 24.

⁷⁸ Balogh 1987. 16.

3. Befejezés

A tanulmányban részletesen megvizsgáltam a Hatvan és Cegléd utcákkal kapcsolatos magyarázatokat és forrásokat, amelyek alapján arra a következtetésre jutottam, hogy a Váradi utcához hasonlóan e két közterületnél is igazolható a helységnévi eredet, amely a Heves megyei Hatvanra, illetve a Pest megyei Ceglédre utal. Fontos hangsúlyoznom, hogy a jelenleg meghatározó elméletek történeti szempontból már a kezdetektől gyenge lábakon álltak, azonban a kritikai nézőpont nélküli sorozatos átvételek mégis folyamatosan erősítették azok hitelességét, elhomályosítva a történeti háttér hiányát.

Kiegészítésként kívánom megjegyezni, hogy a későbbiek során más debreceni utcanevek etimológiája is revíziót igényelne. Példaként említhető az Alsójózsa városrészben található *Hatbáz utca*, amely bár éppen a szomszédos Hajdúhadház felé halad, a magyarázat szerint mégis hat egymás mellett álló házról nevezték el. A hat ház állítólag 1882-től dokumentálható,⁷⁹ Hajdúhadház azonban legalább hatszáz éve létezik.

⁷⁹ É. Kiss 1984b. 149.

Nándor Nagy

Tracing the Origins of Hatvan and Cegléd Streets in Debrecen

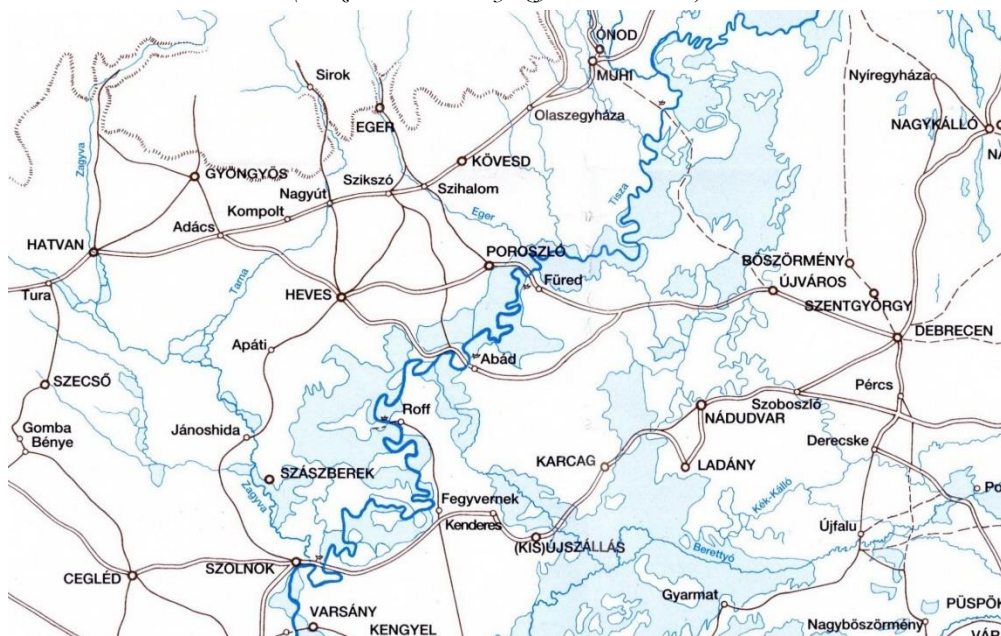
This study aims to investigate the historical origins of two public spaces in Debrecen, namely Hatvan and Cegléd Streets. During the Middle Ages, segments of roads leading away from settlements were often named after places impacted by the given route that functioned as crossings or transportation hubs. In the case of Debrecen, this pattern can be observed in the context of Váradi Street. However, regarding the names of Hatvan and Cegléd Streets, the currently accepted theories reject the origin associated with place names.

For Hatvan Street, a numerical name reference is noted, while for Cegléd Street, an etymology linked to a plant name is generally accepted. The study reviews relevant sources and literature that question the historical validity of currently widespread explanations and at the same time, suggests the acceptance of place name origins for both public spaces.

Melléklet

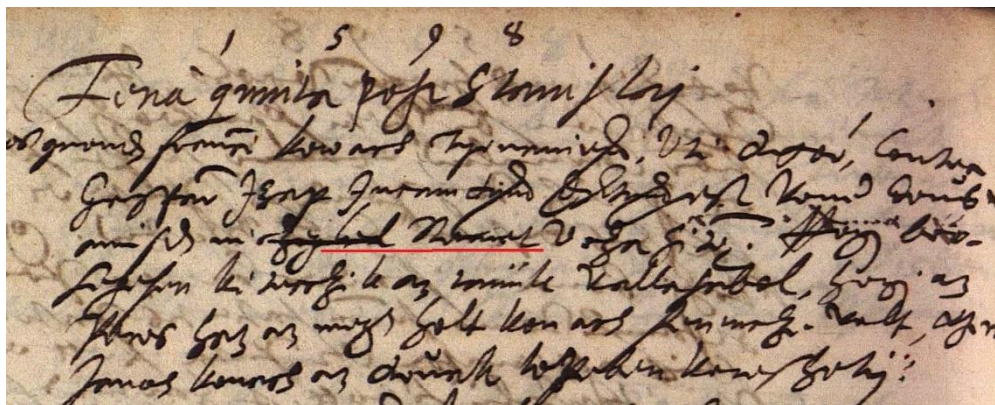
1. kép. Ichnographia ciuitatis Debreczen – Debrecen térképe, 1752.
(Készítette: Kováts György városi mérnök)⁸⁰

2. kép. A Hatvan–Debrecen és Cegléd–Debrecen útszakasz a 14–16. században.⁸¹

⁸⁰ OSZK TK 107.

⁸¹ Blazovich 1998. 293. (Tervezte: Blazovich László, rajzolta: Kratochwill Máttyás)

3. kép. A magisztrátusi jegyzőkönyv 1598. május 5-i bejegyzése: a „Czegled” áthúzva, mellette „Nemet” utca.⁸²

⁸² MNL HBVL IV.1011.a 5. k. 494/1.

Források

Közigyűjteményi források

MNL	Magyar Nemzeti Levéltár
HBVL	Hajdú-Bihar Vármegyei Levéltára
IV.1011.a	Debrecen Város Tanácsának iratai. Tanácsülési és közgyűlési jegyzőkönyvek.
OSzK	Országos Széchényi Könyvtár
TK 107	Kézírtas térképek. Online: Hungaricana. Térképek és Építészeti Tervek adatbázis. https://maps.hungaricana.hu/hu/OSZKTerkeptar/107/view/?bbox=-442%2C-4016%2C4724%2C-1929

Forráskiadványok

Balogh 1980.	Balogh István: Debrecen város magisztrátusának jegyzőkönyvei 1548–1549. (A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forráskiadványai 2.) Ford.: Balogh István (1548), Komoróczy György (1549). Szerk.: Szendrey István. Debrecen, 1980.
Balogh 1982.	Balogh István: Debrecen város magisztrátusának jegyzőkönyvei 1550–1551. (A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forráskiadványai 3.) Ford., vál.: Balogh István. Szerk.: Szendrey István. Debrecen, 1982.
Balogh 1987.	Pósalaki János: Debrecen siralmas állapotának megvilágítása 1685–1696. (A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forráskiadványai 17.) Ford., életrajzzal ellátta: Balogh István. Debrecen, 1987.
Balogh 1998.	Balogh István: Debrecen város magisztrátusának jegyzőkönyvei 1591–1592. (A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forráskiadványai 30.) Ford. és sajtó alá rend.: Balogh István. Debrecen, 1998.
Balogh 2002.	Balogh István: Debrecen város magisztrátusának jegyzőkönyvei 1597–1598. (A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forráskiadványai 34.) Ford. és sajtó alá rend.: Balogh István. Debrecen, 2002.
P. Szalay 1983.	P. Szalay Emőke: Debrecen város magisztrátusának jegyzőkönyvei 1555–1556. (A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forráskiadványai 12.) Ford., vál.: P. Szalay Emőke. Szerk.: Szendrey István. Debrecen, 1983.

- P. Szalay 1986. P. Szalay Emőke: Debrecen város magisztrátusának jegyzőkönyvei 1567–1568. (A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forráskiadványai 15.) Ford., vál.: P. Szalay Emőke. Szerk.: Rácz István. Debrecen, 1986.
- P. Szalay 1987. P. Szalay Emőke: Debrecen város magisztrátusának jegyzőkönyvei 1568–1569. (A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forráskiadványai 16.) Ford., vál.: P. Szalay Emőke. Szerk.: Rácz István. Debrecen, 1987.
- P. Szalay 1990. P. Szalay Emőke: Debrecen város magisztrátusának jegyzőkönyvei 1571. (A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forráskiadványai 19.) Ford., vál.: P. Szalay Emőke. Szerk.: Rácz István. Debrecen, 1990.
- Szendiné 2002. Szendiné Orvos Erzsébet: Debrecen város magisztrátusának jegyzőkönyvei 1606–1607. (A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forráskiadványai 35.) Ford., vál.: Szendiné Orvos Erzsébet. Szerk.: Rácz István. Debrecen, 2002.
- Szendiné 2005. Szendiné Orvos Erzsébet: Debrecen város magisztrátusának jegyzőkönyvei 1608–1609. (A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár forráskiadványai 36.) Ford., vál.: Szendiné Orvos Erzsébet. Debrecen, 2005.

Szakirodalom

- Balogh 1958. Balogh István: Debrecen. Bp., 1958.
- Balogh 2007. Balogh László: Debrecen város utcánévkatasztere. (A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár közleményei 30.) Debrecen, 2007.
- Blazovich 1998. Blazovich László: Az Alföld 14–16. századi úthálózatának vázlata. In: Tanulmányok Csongrád megye történetéből XXVI. Szerk.: Blazovich László. Szeged, (1998). 51–61.
- Boldisár 1922. Boldisár Kálmán: Debreczen utcái. In: Debreczeni Képes Kalendárium, 22. (1922) 48–52.
- Czuczor–Fogarasi 1862. Czuczor Gergely–Fogarasi János: A magyar nyelv szótára. 1. k. 2. rész. Pest, 1862.
- Csorba 1976. Csorba Csaba: Pest városfalának vázlatos története. In: Budapest Régiségei XXIV. 1. Főszerk.: Dr. Horváth Miklós. Bp., (1976). 349–368.
- É. Kiss 1969. É. Kiss Sándor: Cegléd utca. Hajdú-Bihari Napló, 26. évf. (1969), 172. sz., 1969. július 27. 10.

- É. Kiss 1970. É. Kiss Sándor: Debreceni „derék” utcák. In: Névtudományi Előadások. Nyelvtudományi Értekezések. 70. Szerk.: Kázmér Miklós, Végh József. Bp., 1970. 75–76.
- É. Kiss 1984a. É. Kiss Sándor: Cegléd utca [szócikk]. In: Debrecen utcanevei. Szerk.: Nábrády Mihály. Debrecen, 1984. 94.
- É. Kiss 1984b. É. Kiss Sándor: Hatház utca [szócikk]. In: Debrecen utcanevei. Szerk.: Nábrády Mihály. Debrecen, 1984. 149.
- É. Kiss 1984c. É. Kiss Sándor: Hatvan utca [szócikk]. In: Debrecen utcanevei. Szerk.: Nábrády Mihály. Debrecen, 1984. 149–150.
- Fekete–Nagy 1975. Fekete Lajos–Nagy Lajos: Budapest története a török korban. In: Budapest története. II. k. Főszerk.: Gerevich László. Bp., 1975. 335–436.
- Fényes 1847. Fényes Elek: Magyarország leírása. I–II. k. Pest, 1847.
- Gyimesi 1981. Gyimesi Sándor: Kereskedelem, közlekedés, hitelszervezet és társadalmi problémái. In: Debrecen története 1693–1849. Szerk.: Rácz István. Debrecen, 1981. 353–386.
- Győrffy 1929. Győrffy István: Nyíregyháza és Debrecen településformája. In: Föld és Ember, 9. (1929) 1. sz. 1–19.
- Győrffy 1987. Győrffy György: Az Árpád-kori Magyarország földrajza. I–III. k. Bp., 1987.
- Hegedús 1953. Hegedús Lajos: Hangfelvételes népnyelvi gyűjtés a Sárközben. In: Magyar Nyelvőr, 77. (1953) 1–2. sz. 90–113.
- Hennyey 1926. Hennyey Vilmos dr.: A magyar posta története. Bp., 1926.
- Hídvégi 1984. Hídvégi Lajos: Pusztabokrok. Adatok Cegléd és környéke településtörténetéhez. Cegléd, 1984.
- Kiss 1988. Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára. 4. bőv., jav. kiadás. I. k. Bp., 1988.
- Kovács 1965. Kovács Béla: Eger középkori utcái. In: Az Egri Múzeum Évkönyve III. Szerk.: Bakó Ferenc. Eger, (1965). 73–94.
- Kőrész 1872. Kőrész Kelemen: Csallóközi tájszók. In: Magyar Nyelvőr, 1. (1872) 5. sz. 231–232.
- Magyar Academiai Értesítő 1855. Academiai tárgyalások. A’ nyelv- és széptudományi osztály’ ülése november’ 5. 1855. In: Magyar Academiai Értesítő, 15. (1855) 9–10. sz. 623–624.
- Mező 1971. Mező András: A szerző ismertetése a Névtudományi előadások II. (1970) c. kötetéről. In: Magyar Nyelvőr, 95. (1971) 1. sz. 212–219.
- Mező 1982. Mező András: A magyar hivatalos helységnévadás. Bp., 1982.

- Módy 1992. Módy György: Földesúri kúriák és várkastélyok Debrecenben. In: Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve XIX. Szerk.: Gazdag István. Debrecen, (1992). 43–57.
- Módy 1993. Módy György: Debrecen településképe a XVI-XVII. században. In: Acta Universitatis Debreceniensis de Ludovico Kosuth Nominatae Series Historica XLVI. Történeti Tanulmányok II. Szerk.: L. Nagy Zsuzsa, Veress Géza. Debrecen, (1993). 5–14.
- Molnár 1822. Molnár Ferenc: A' folyó Homoknak eredetéről, veszedelmességéről, és elfojtásáról. In: Tudományos Gyűjtemény, 6. (1822) 10. sz. 79–101.
- Murányi 2006. Murányi János: Debreceni Lexikon. Debrecen, 2006.
- Nagy 1879. Nagy Győző: Tájszók. Felső csallóköziek. In: Magyar Nyelvőr, 8. (1879) 4. sz. 189.
- Ormosi 1975. Ormosi László: Debrecen árkon belüli utcanévváltozásai 1945-ig. In: A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1974. Szerk.: Dankó Imre. Debrecen, (1975). 413–429.
- Pais 1914. Pais Dezső: Egy fűzfa-név. In: Magyar Nyelv, 10. (1914). 2. sz. 68–72.
- Pais 1919. Pais Dezső: A Czepléd név magyarázata. Czeplédi Híradó, 1. évf. (1919), 25. sz., 1919. december 25. 5.
- Petercsák 2012. Petercsák Tivadar: Termelés és árucsera az egri hóstyákon. In: Néprajz – muzeológia: Tanulmányok a múzeumi tudományok köréből a 60 éves Viga Gyula tiszteletére. Szerk.: Tóth Arnold. Miskolc, (2012). 308–317.
- Ságváry 1839. Ságváry Ferenc: János királynak némely debreceni céhek számára 1531-ben költ kiváltságlevele. In: Tudománytár, 6. 1839. okt. 266–271.
- Sápi 1972. Sápi Lajos: Debrecen település- és építéstörténete. Debrecen, 1972.
- Simonyi 1880. Simonyi Zsigmond: Helyreigazítások, magyarázatok. In: Magyar Nyelvőr, 9. (1880) 2. sz. 77–78.
- Szamota–Zolnai 1902–1906. Szamota István–Zolnai Gyula: Magyar Oklevél-szótár. Bp., 1902–1906.
- Székely 1975. Székely György: A mezővárosi fejlődés kérdései a XVII. század végéig. In: A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1974. Szerk.: Dankó Imre. Debrecen, (1975). 347–370.
- Szendrey 1984. Szendrey István: Debrecen, a mezőváros. In: Debrecen története 1693-ig. Szerk.: Szendrey István. Debrecen, 1984. 131–312.

- Szűcs 1871. Szűcs István: Szabad királyi Debreczen város története. 1. k. Debrecen, 1871.
- Tóth 1993. Tóth Péter: Egy besenyő betelepülés helynévi emléke (Kísérlet a Hatvan név magyarázatára). In: Archívum. Supplementum ad honorem Bela Kovács dedicatum – A Heves Megyei Levéltár közleményei, különszám. Szerk.: Bán Péter, Á. Varga László. Eger, (1993). 247–259.
- Tóth 2004. Tóth Pál: Debreceni utcanevek. Debrecen, 2004.
- Tragor 1935. Tragor Ignác: Vác és határának hely- és ingatlannevei. Vác, 1935.
- Új Magyar Etimológiai Szótár – online kiadás. <https://nesz.nyttud.hu/index.html>. Szerk.: Gerstner Károly. (Utolsó letöltések: 2024. augusztus 22.).
- Új Magyar Tájszótár 1979. Új Magyar Tájszótár I. k. A–D. Főszerk.: B. Lőrinczy Éva. Szerk.: Hosszú Ferenc. Bp., 1979.
- Vajda 1967. Vajda Imre dr.: A posta története. Bp., 1967.
- Zoltai 1925. Zoltai Lajos: Egyházas és egyháztalan falvak Debrecen város mai határa és külső birtokai területén a XI–XV. századokban. Debrecen, 1925.
- Zoltai 1939. Zoltai Lajos: A debreceni legrégebbi utcanevek. In: Debreczeni Képes Kalendárium, 39. (1939) 93–96.